

ПРЕОДОЛЯВАНЕТО НА КОНФЛИКТНА СИТУАЦИЯ ПРИ РАЗПИТ В ДОСЪДЕБНАТА ФАЗА НА НАКАЗАТЕЛНИЯ ПРОЦЕС

доц. д-р Христо Павлов,
Бургаски свободен университет

OVERCOMING A CONFLICT SITUATION DURING INTERROGATION IN THE PRE-TRIAL PHASE OF THE CRIMINAL PROCESS

Assoc. Prof. Hristo Pavlov, PhD
Burgas Free University

Резюме: В доклада са представени някои тактически правила и препоръки за провеждане на разпит на лица, протичащ в условията на конфликтна ситуация.

Ключови думи: тактика на разпита, конфликтни ситуации при разпит, наказателен процес

Abstract: The report presents some tactical rules and recommendations for conducting interrogation of persons in a conflict situation.

Key words: interrogation tactics, conflict situations during interrogation, criminal process

Разпитът е сложна аналитична и интуитивна дейност, която протича в условията на висока умствена концентрация. Ефективното му провеждане води до получаването на важни изводи за механизма на деянието и неговите съществени особености.¹ До голяма степен то зависи от компетентността на разследващия орган. Важно значение имат неговите задълбочени знания в областта на психологията, уменията за избор и прилагане на най-подходящите за конкретната ситуация тактически подходи и правила за работа с разпитвания.

При подбора на тактиката за разпит² има значение видът на конкретната ситуацията – конфликтна или безконфликтна. Психологическата наука е разработила

¹ Относно процесът на доказване виж Салкова, Ек. Проблеми на доказването в наказателния процес. София, Симолини-94, 2012.

² Следва да се има предвид, че за разлика от другите следствени действия, разпитът се характеризира с голяма степен на конкретност и индивидуалност. Трудно би било в разработената тактика да се предвидят спецификите на въпросите, предназначени за конкретния човек (съобразно неговото поведение, реакция и т.н.) и за конкретната ситуация. В помощ на разследващия орган в този момент идват неговият професионален и житейски опит, интуицията, умението му да анализира и оценява характера на човека, неговият интелект.

Относно конфликтната следствена ситуация и някои особености на разпит при такава виж също: Белкин, Р., Е. Лившиц, Тактика следственных действий, М., 1997, с. 110 и сл.; Кунчев, Й. Разпитът на обвиняем в конфликтна следствена ситуация: доказване на обвинението или

редица препоръки за диагностика на даването на лъжлива информация по определени симптоматики.³ При установяването на индикация за наличието на конфликтна ситуация, разследващият орган трябва да приложи различни подходи, чрез които да се установи благоприятен психологичен контакт в тази неблагоприятна обстановка. От умението му да използва „слабите места“ на разпитвания по времето на разпита, в условията на конфликтна ситуация, до голяма степен зависи успехът на това действие.

Такава ситуация, в досъдебната фаза на наказателния процес, може да възникне както при разпита на свидетел, така и при разпита на обвиняем. Конфликтна ситуация е възможна, когато все още не е повдигнато обвинение на конкретно лице, но е налице информация за неговото участие в престъпното деяние. Тогава процесуалното действие се провежда по нормативните правила за разпит на свидетел.

1. Важен момент при разпита на свидетели и обвиняеми лица е свободният им разказ за престъпното събитие. Препоръчително е разпитващият да не прекъсва разпитвания. Не е ефективно да се задават веднага въпроси на лицето, ако по време на свободния разказ свидетелят или обвиняемият направи пауза. В този етап на разпита дава време на разпитващия да анализира и оцени както поведението на лицето и даваната от него информация, така и да планира последващото си поведение с оглед постигане на ефективен резултат от разпита.

Друг съществен момент при разпита на е задаването на въпроси. От важно значение за ефективното провеждане на това действие е тяхното точно, кратко и ясно формулиране. Това е особено важно, най-вече когато се разпитват членовете на престъпни организации. Колкото по-прост е въпросът, толкова по-ясен ще бъде отговорът. Неясна форма на въпроса неизбежно ще доведе до лавиране в отговора. В същото време въпросите не трябва да бъдат формулирани по начин, който би довел до очакван отговор от типа на „да“, „не“ и др. Разследващият орган трябва да събере и включи в протокола за разпит максимално информация за събитието. Множество данни дават възможността за откриване на противоречия⁴, които могат умело да се използват за разкриване на обективната истина по случая.

обвинителен уклон, Годишник на АМВР, бр. 16, С., АМВР, 2003, Иванова, М. Специални мерки за защита на пострадали от престъпления със специфични нужди от защита, Юридически сборник, т. XXX, БСУ, Бургас, 2023, Кръстева, Здр. Свидетелите очевидци в наказателното производство, Сиела, С. 2019, Русева, Н. Разпит на свидетел в досъдебното производство, Сиела, С., 2021.

³ Виж Исаева Т.А., Психология допроса в конфликтной ситуации, Вестник Дагестанского государственного университета. Серия 3: Общественные науки, № 2, 2012, с. 188-191.

⁴ Следствената практика разкрива, че в много случаи незабавното провеждане на разпит на задържано лице е тактически най-правилно. В този случай се използва обстоятелството, че в съзнанието на лицето все още не е ясно изградена лъжлива версия за престъпната ситуация и за неговото поведение. При повторен разпит с това лице е голяма вероятността да бъдат открити противоречия в информацията от първоначалния, който е проведен в условията на внезапност. В тази връзка виж също Долинин, В. Тактика допроса подозреваемого и обвиняемого в конфликтной ситуации, Электронное приложение к Российскому юридическому журналу, №6, 2013, с. 8-12. Прилагането на този подход е подходящо при голяма част от престъпленията, като той може да бъде предпоставка за ефективното разследване и разкриване дори на престъпления, свързани с политическите права на гражданите и със свободата на религията. По темата виж Кузманова, Н. Наказателноправна защита на политическите права на гражданите, Сиела, С., 2015 г., с. 81 – 244, Кузманова, Н. Свободата на религията и наказателното право“, Изток – Запад, С., 2022, с. 83 - 162.

По време на разпита разследващият орган трябва да положи усилия да запази спокойствие и яснота на мислите си. Повишаването на тон и изкуственото усложняване на и без това конфликтната ситуация би било безсмислено и не би довело до положителен резултат. Нещо повече, ако разпитваният е по-опитен и по-наблюдателен, успешно би могъл да използва това обстоятелство в своя полза.

2. За да се получи обективна и достоверна доказателствена информация от проведения разпит на свидетели и обвиняеми лица, е необходимо при провеждането на това процесуално следствено действие в досъдебната фаза на наказателния процес да се приложат най-подходящите за конкретната ситуация тактически подходи и правила за поведение. Успешната работа с тях би довела до преодоляване на създалата се конфликтна ситуация.

Посредством прилагането на различни тактически методи може да се предизвика определено емоционално състояние на разпитвания (гняв, раздразнение, безпомощност – при опровержение на представяните от него аргументи и др.), в условията на което е възможно това лице да промени своята конфликтна позиция.

Препоръчително е първоначално да се поставят такива въпроси, отговорите на които са вече известни на разследващия орган и за които има събран доказателствен материал. Успешно по време на този разпит може да се използва методът за логическо въздействие, при което се демонстрира несъответствие на дадените от лицето показанията/обясненията с фактите от действителността. Необходимо е да се атакуват онези противоречиви данни на предполагаемия извършител или обвиняемия, които най-силно биха въздействали върху психичното и емоционалното състояние на разпитвания и биха го отказали да дава невярна информация. Разследващият орган много умело трябва да прилага този метод, защото и най-малките грешки от негова страна могат да отслабят позицията му.

Много ефективни тактически методи са тези, при които умело и внезапно се предявяват на разпитвания доказателства по дело.

Възможно е предявяване на разпитвания на доказателства с нарастваща сила. Разследващият орган подготвя и представя по време на разпита различни доказателства, подбрани по такъв начин, че всяко следващо да бъде с по-голяма сила и значение за разобличаване на лицето. По този начин у разпитвания се създава впечатление за несъстоятелност на неговите аргументи, което би довело до промяна на конфликтната му позиция.

На следващо място разпитваният може още в самото начало да представи комплекс от доказателства на разпитвания, при което той ще дава показания/обяснения под силно информационно и емоционално въздействие на предявените доказателства.

Възможно е разследващият орган да създаде в разпитвания погрешно впечатление за осведомеността си, при което ще се засили увереността на лицето в неуязвимостта на неговата конфликтна позиция. Внезапното представяне на множество доказателства при така създадените изкуствено условия многократно би увеличило ефективността на разпита.

Разследващият орган успешно може да използва противоречията на разпитвания в дадени преди това показания/обяснения и „маневрирайки“ по този начин е възможно да разруши защитата на конфликтната позиция на свидетеля/обвиняемия.

По време на разпита може да се приложи и методът на т. нар. „косвени въпроси“. Той се състои в поставянето на въпроси, които са второстепенни (междинни) от гледна точка на разпитания. За него те изглеждат „безопасни“, далечни за обстоятелствата, интересувачи разследващия орган. Всъщност те прикриват основния

въпрос относно причастността на разпитвания в престъплението. Посредством установяването на недвусмислена логическа връзка между информацията от междинните въпроси и прикриваното обстоятелство, разследващият орган „заобикаля“ конфликтната ситуация и разрушава защитната линия на разпитваното лице.⁵ В резултат на прилагането на този метод и представянето пред разпитваното лице на резултатите от него той разбира, че поведението му става безсмислено и в една или в друга степен се принуждава да даде логичен отговор. Тази техника може успешно да се приложи с фактора на изненадата и метода на промяна на темпа на разпита.

При последната техника се променя интервала между задаваните въпроси. Чрез нея се увеличава или намалява времето за обмисляне на отговорите.⁶

Първо, този подход може да се използва с цел даване на по-голяма възможност за детайлизиране на отговорите преди изненадващото представяне на доказателства и внезапното задаване на въпроси.

Второ, може да се приложи по-бърз темп с оглед да не се даде възможност разпитваното лице да обмисли добре отговорите си, с цел да не противоречат помежду си и с доказателствата по делото. Трябва да се отбележи същото, че ускореният темп на разпита не позволява да се скрият някои реакции на тялото, предизвикани от конкретен въпрос.

Подобен на логическото въздействие ефект има и прилагането на тактическия метод на „паузата“. Положителен резултат за направата на самопризнание има и спирането на разпита след представянето на доказателства, от които може да се направи извод за съпричастност към престъплението.

Когато е налична информация за участие в престъплението на няколко лица, то разпитът им има своите особености.

Когато предстои разпити на лица, за които има информация, че е част от престъпна организация, разследващият орган умело трябва да се насочи към „слабата връзка“ в групата (например лице, което преди това не е осъждано) и да разкрие по време на разпита с това лице място му в съществуващата йерархия на престъпната група.

С един от съучастниците разпитваният може да бъде свързан по родство или приятелство, да се страхува или да зависи от него и т.н. Ако съучастниците в престъплението са изолирани един от друг, тогава отношенията между тях постепенно могат да се променят.⁷ Разследващият орган трябва правилно да определи кое лице може да развие враждебност към съучастници в акта и по каква причина. Той може да използва успешно получената от оперативните сътрудници информация за реално съществуващи конфликти между разпитвания и други членове на организацията.

Събраната информация успешно може да се използва за противопоставяне на интересите на няколко участника в престъпното деяние. При последния се създава достоверен модел на поведението на другите участници, според който те се опитват да прехвърлят вината на разпитвания. По този начин е голяма вероятността разпит-

⁵ Например, ако на местопроизшествието са намерени пръстови отпечатъци на лицето „Х“, тогава могат да се зададат косвени въпроси, отговорите на които биха изключили евентуалното твърдение, че тези пръстови отпечатъци са оставени не в момента на престъплението, а по-рано или по-късно.

⁶ По-подробно за този метод виж Баянов, А. Последователност и темп постановки вопросов как основания формирования приемов допроса, Вестник Омского университета, Серия „Право“, № 2 (39), 2014, с. 235–239.

⁷ Чуфаровский, Ю. Юридическая психология, Право и Закон, М., 1997. с. 149.

ваното лице да заеме безконфликтна позиция. Използването на този тактически подход при разпита може да доведе до мотивация на лицата за направа на самопризнания и взаимното уличаване в извършване на престъпление.⁸

Възможно е разпитваният да направи пълни самопризнания, като с това прикрие друго лице. В не редки случаи причината за поемане на отговорност се дължи на зависимост, заплаха, защита интересите на престъпна организация и др. В тази ситуация, представяната пред разследващия орган информация се характеризира със схематичност, заученост, нежелание да се съобщават факти, които обективно би трябвало да бъдат известни на лицето и др. В криминалистичната литература са представени някои тактически подходи, които успешно могат да доведат до отказ от направените самопризнания. Те са най-вече свързани с изобличаване на лъжливото самопризнание, поради противоречия на събраната от разпити информация и другите доказателства по делото.⁹

Литература:

1. Баянов, А. Последователност и темп постановки вопросов как основания формирования приемов допроса, Вестник Омского университета, Серия „Право“, № 2 (39), 2014, с. 235-239.
2. Белкин, Р., Е. Лившиц, Тактика следственных действий, М., 1997.
3. Долинин, В. Тактика допроса подозреваемого и обвиняемого в конфликтной ситуации, Электронное приложение к Российскому юридическому журналу, №6, 2013, с. 8-12.
4. Димитрова, Сл. Проблеми на системата на наказанията, Бряг, Бургас, 2018.
5. Димитрова, Сл. По въпроса за обхвата на една модерна и ефективна наказателна политика в правовата държава, Юридически сборник, БСУ, 2020.
6. Исаева Т.А., Психология допроса в конфликтной ситуации, Вестник Дагестанского государственного университета. Серия 3: Общественные науки, № 2, 2012, с. 188-191.
7. Иванова, М. Специални мерки за защита на пострадали от престъпления със специфични нужда от защита, Юридически сборник, т. XXX, БСУ, Бургас, 2023.
8. Кръстева, Здр. Свидетелите очевидци в наказателното производство, Сиела, С. 2019.
9. Кузманова, Н. Наказателноправна защита на политическите права на гражданите, Сиела, С., 2015 г., с. 81 - 244
10. Кузманова, Н. Свободата на религията и наказателното право“, Изток – Запад, С., 2022, с. 83 - 162.
11. Кунчев, Й. Разпитът на обвиняем в конфликтна следствена ситуация: доказване на обвинението или обвинителен уклон, Годишник на АМВР, бр. 16, С., АМВР, 2003.
12. Русева, Н. Разпит на свидетел в досъдебното производство, Сиела, С., 2021.
13. Салкова, Ек. Проблеми на доказването в наказателния процес. София, Симолини-94, 2012.
14. Трухачев, В. Некоторые криминалистические аспекты допроса членов организованной преступной группы, Общество и право, №3 (40), 2012, с. 330-334.
15. Чуфаровский, Ю. Юридическая психология, Право и Закон, М., 1997.

⁸ Пример за успешното прилагане на този тактически подход е сл. д. № 63/1999 г. на ОСлС, гр. Русе.

⁹ По-подробно виж Трухачев, В. Некоторые криминалистические аспекты допроса членов организованной преступной группы, Общество и право, №3 (40), 2012, с. 330-334.